

Mlč, dědku, já jsem dobýval Prahu

ONDŘEJ NEZBEDA

Ještě v dubnu roku 1967 si Elvíra Grigorjevna Filipovičová pobouřeně zapsala do deníku: „Jsou povoleny diskuse. Někteří už došli tak daleko, že navrhuji něco neslýchaného: zrušit vedoucí úlohu strany, přičemž zapomínají, že jsme to my, komunisté, kdo povolil demokracii...“ Spolu se svým manželem Ivem Ptákem nejprve pracovala jako zootechnička na Liberecku, ale v první polovině šedesátých let odešli dobrovolně do Altajského kraje v SSSR. Její nadšení z komunismu však rychle vychládalo a deníkový záznam z 29. srpna 1968 už se nese v úplně jiném duchu: „Lektor mluvil dlouho a nadšeně, nejvíc obdivoval bleskovou rychlost manévru našich a spojeneckých vojsk. Sál mu tleskal. Tiše jsem seděla a cítila se jako sračka. Bála jsem se říct třeba jen slůvko na obranu Českoslovnáků.“

Její vzpomínky uzavírají sborník *Invaze 1968, ruský pohled*, jehož editorem je zpravodaj České televize Josef Pazderka. Jde o první knihu, která v esejích, studiích a rozhovorech uceleně postihuje reakce ruské společnosti na okupaci Československa – od vojáků, zaměstnanců sovětského velvyslanectví, agentů KGB přes novináře a disidenty až po obyvatele zauralských provincií. Publikaci navíc dokumentují snímky Josefa Koudelky, Karla Cudlína a jiných fotografů.

Medaile pro naše hrdiny

Historik Jiří Hoppe v knize *Opozice '68* ukazuje, že komunisté neměli v plánu se své moci vzdát. Báli se procitnutí občanské společnosti, obnovení sociální demokracie nebo založení hnutí KAN a K 231. To však nic neměnilo na tom, jaké naděje pražské jaro vzbuzovalo nejen v Československu, ale i u jisté části ruské společnosti – převážně šlo o intelektuály. Ti doufali, že zdejší uvolnění se bude šířit východním blokem a postupně dorazí i do Moskvy. Vedle nich tu však byla většina těch, kteří věřili, že sovětská invaze do Československa zabránila kontrarevoluci a tím i třetí světové válce. Vítili navrátilí se vojáci květinami a moskevská vláda svým „hrdinům“ udělovala medaile za statečnost. Právě o těchto rozporuplných reakcích svědčí kniha *Invaze 1968, ruský pohled*.

Editor Josef Pazderka v předmluvě píše, že záměrem autorů je zachycení „psychogramu“ ruské společnosti na konci šedesátých let, jejích emocí, snů, sebelží. Záměrně se proto vyhýbají podrobné analýze dění ve

vedení armády a nejvyšších politických patrech (základní historické souvislosti líčí ve svých textech Olga Pavlenková a Nikita Petrov); nemá jít o ryze odbornou práci. Tomu se přizpůsobuje živý publicistický styl i žánrová pestrost jednotlivých textů, kterými se kniha výrazně liší od jiných mnohdy akademicky suchopárných svazků, jež Ústav pro studium totalitních režimů vydává.

Za vaši a naši svobodu

Z podstaty věci vyplývá, že o srpnových událostech jsou ochotnější vypovídat lidé, kteří s okupací nesouhlasili. Výjimkou je generál Kosenko, jehož motostřelecká divize obsazovala Prahu. Na jeho příkladu se vykresluje, jak účinná byla propaganda KGB a jak těžké je připustit si své chyby navzdory později zveřejněným faktům. Kosenko i po čtyřiceti letech opakuje lži o tom, že se v Československu chystal převrat inscenovaný západními velmocemi, jejichž armády čekaly za hranicemi, že tu byly odhaleny tajné sklady zbraní (šlo o pušky zabavované Lidovým milicí) a kontrarevoluční živly zákeřně střelily na jeho vojáky. Přesto se ale v sovětské armádě našli důstojníci, kteří pochybovali.

V tomto ohledu je zajímavější rozhovor s generálem Vorobjovem, jehož jednotky obsazovaly oblast poblíž Domažlic. Ten na rozdíl od Kosenka prošel katarzí, připouští, že se dopustil „chyby, již nelze vzít zpět“. A výsadek Boris Šmeljov jde ještě dál, když se označuje za „nedobrovolného spolupachatele“ a vypráví o tom, jak po návratu do Moskvy v ulicích nahlas oslavovali svůj „úspěch“. Když je starý válečný veterán okřikl, Šmeljov odpověděl: „Mlč, dědku, já jsem dobýval Prahu.“ „No to jsi teda pěkně blbec,“ odsekl mu veterán.

Pro mnohé české čtenáře bude možná překvapivé i zjištění, že většinu ruských disidentů vůbec nenapadlo, že by události pražského jara měly vést k pádu komunismu. Chtěli stávající režim reformovat, ne ho likvidovat. Disidentka Ljudmila Alexejevová to v rozhovoru zdůvodňuje tím, že v Sovětském svazu na rozdíl od jiných zemí východního bloku žila v komunismu už třetí generace a byl pro ně samozřejmý. „Socialismus s lidskou tváří, takhle neobyčejná formulace (...) byla výstižná, přesně takhle jsme to také cítili a chtěli.“

Dokonce se učili česky a hlitali každodenní zprávy z Rudého práva a jiných čes-

INVAZE 1968, RUSKÝ POHLED

Editor Josef Pazderka, Torst/Ústav pro studium totalitních režimů, 270 stran

kých tiskovin, které se daly koupit v moskevském hotelu Nacional. Během roku 1968 prý byly vyprodané už během rána. Podobně vypráví o svých tehdejších zážitcích i ostatní disidenti, mezi nimiž vyniká rozhovor s Natalí Gorbaněvskou, jednou ze sedmi statečných, kteří 25. srpna 1968 na Rudém náměstí demonstrovali „Za vaši a naši svobodu“, jak stálo na jednom z jejich transparentů. Sovětský režim ji za to zavřel do psychiatrické léčebny, což bylo svým způsobem horší než skončit v lágru. Nevěděla, jak dlouho bude zavřená, lékaři jí podávali léky na schizofrenii způsobující halucinace a do toho žila na pokoji s opravdu nemocnými ženami, takže se bála, že za chvíli ani nepozná, že už se taky zbláznila.

Po Československu je možné cokoli

Obecná náklonnost ruských intelektuálů k českým zemím se odrážela třeba v tom, že mnohem krvavější potlačení maďarské revoluce v roce 1956 nevnímali tak tragicky jako sovětskou invazi do Československa. Do zdejších událostí si projektovali „vlastní dějiny a následné deziluze“, jak píše ve stati *Pozor! Pozor! Ruská inteligence a sovětská okupace* rusista Tomáš Glanc.

V textu o reakcích společnosti v zauralských provinciích Leonid Šinkarjov vypráví, že tato náklonnost vycházela i ze vzpomínek na statečnost českých legií, obliby Haškova *Dobrého vojáka Švejka* nebo dobrého dojmu, který v Rusku po své návštěvě zanechali cestovatelé Zikmund a Hanzelka. Z jeho textu je ale více než z jiných cítit touhu vidět zpětně to lepší a tendence vztahovat zalíbení v Československu na většinu ruské společnosti. Podobně nostalgicky – i když v mnohem menší míře – vzpomíná na působení pražské redakce časopisu *Otázky míru* a socialismu tehdejší šéfredaktor Vladimír Lukin a v krátké vzpomínce i Petr Pithart.

Hodnota knihy *Invaze 1968, ruský pohled* tedy nespočívá jen v zachycení svědectví „z druhé strany“. Z jednotlivých promluv se dá vypořádat, jak čas opracovává vzpomínky aktérů, jak se se svými iluzemi museli vypořádat a jak je přizpůsobují pozdější zkušenosti nebo svědomí. Pro prozíravější část ruských sympazitantů pražského jara totiž stejně jako pro mnohé Českoslovnáky invaze znamenala konec nadějí, teprve tehdy jim došlo, že komunismus reformovat nelze, že nemůže mít lidskou tvář. ■